

Recenzja pracy doktorskiej mgra Jana Gajewskiego pt. „Understanding State Failure”, Warszawa 2025, ss. 137 (praca w języku angielskim)

1. Uwagi wstępne

Recenzowana praca pozostaje w głównym obszarze moich zainteresowań badawczych – problematyka współczesnych systemów politycznych (w tym szczególnie funkcjonowania demokratycznych instytucji politycznych). Mgr Jan Gajewski podejmuje kwestie upadku państwa (organy państwa nie zaspakajają podstawowych potrzeb obywateli, nie utrzymują minimalnego ładu prawnego oraz nie egzekwują podstawowych praw człowieka). Zagadnienie tak postawione (rozbudowane o próbę skonstruowania modelu teoretycznego) wydaje się szczególnie interesujące naukowo, a zarazem ambitne pod względem badawczym. Dodatkowo warto nadmienić sprofilowanie pracy doktorskiej na politologicznym paradygmacie analitycznym, czego dowodem jest wybór przywołanej dyscypliny naukowej. Należy odnotować, iż recenzowana praca jest w wielu wątkach dość nowatorska i wprowadza wiele nowych wątków do badań nad upadkiem organizmów państwowych; szczególnie w kontekście badań politologicznych. Język wywodów jest obiektywny, spełnia zatem kryteria przynależności do dyskursu naukowego.

2. Konstrukcja pracy

Praca jest niezwykle zwięzła, liczy wraz z bibliografią – około 138 stron. Już sam powyższy fakt wskazuje, iż Autor zdołał „udźwignąć naukowo” – bardzo rozbudowany trzeba nadmienić - temat badawczy. Konstrukcja pracy wydaje się być prawidłowa, z pewnym wyjątkiem, o którym pozwolę sobie nadmienić w dalszej

części recenzji. Rozdziały merytoryczne zostały skonstruowane w sposób symetryczny oraz zrównoważony. Układ poszczególnych rozdziałów – co należy szczególnie podkreślić w tym miejscu – wynika z zasadnie przyjętych założeń chronologiczno-problemowych.

Autor dokonał podziału monografii na pięć zasadniczych rozdziałów- wszystkie ze swojej istoty badawczej - teoretyczne, a jednocześnie empiryczno/analizacyjne (analiza przeprowadzonych badań). W pierwszym omówione zostały kwestie węzłowych - zdaniem Doktoranta – zagadnień odnoszących się do kwestii organizacji państwa takich jak: 1/natury państwa, 2/klasyfikowanie państw w świetle prawa międzynarodowego. Struktura pojęciowa rodem z nauk politologicznych oraz nauk prawnych jest opanowana na dość wysokim poziomie, wartości definicyjne nie zdominowały pojawiających się wątków analitycznych. Rozdział liczy 16 stron. Przywołana literatura przedmiotu i dokumenty prawne są reprezentatywne dla poruszanej problematyki badawczej. Wyrazić należy równocześnie pochwałę Doktoranta, iż każdy z merytorycznych rozdziałów kończą stosowne myśli podsumowujące.

Drugi rozdział– zawierający 18 stron– został poświęcony kwestiom metodologicznym i teoretycznym procesu kryzysu (zarówno natury wewnętrznej, jak i zewnętrznej) i upadku państwa. Poddano analizie kluczowe kwestie – interesująco zaprezentowane i zinterpretowane – co należy w tym miejscu podkreślić- jak ujęcie definicji upadku państwa. Szczególna uwaga została poświęcona kwestiom typologii upadku z odwołaniem do reprezentatywnej literatury przedmiotu, co należy dostrzec z uznaniem dla wysiłku Doktoranta i jego sumiennej pracy analitycznej. Dokonano równocześnie szczegółowej charakterystyki konsekwencji upadku państwa jako przedmiotu analiz naukowych różnych dyscyplin akademickich oraz zagadnienie międzynarodowych środków zaradczych w tym zakresie. Jednocześnie należy wskazać na większe natężenie naukowej refleksji i analizy politologicznej w omawianym rozdziale. Tu należy się zatem szczególna pochwała, którą niniejszym pragnę wyrazić. Trzeci rozdział (liczący 8 stron) jest dedykowany kwestiom podejścia naukowego oraz metodologii (szczególnie w XX wieku). Analiza politologiczna (i

prawna) skupiona została wokół następujących zagadnień: 1/ kwestii sformułowania problemu badawczego; 2/zastosowanym metodom badawczym; 3/ukształtowania paradygmatu badania. Istotnym zagadnieniem jest również zaprezentowanie opracowanego projektu badawczego. Analizie zatem poddano zatem zróżnicowane aspekty teoretyczno-metodologiczne kwestii upadku państwa.

Kolejne dwa rozdziały prezentują wyniki przeprowadzonych teoretycznych badań nad modelami i typologizacją zagadnienia upadku państwa. Czwarty rozdział jest dedykowany kwestii ram koncepcyjnych. Liczy on 15 stron. Zaprezentowano w nim wprowadzenie do opracowanych ram koncepcyjnych, proces skonstruowania ramy oraz zaprezentowano konkluzje i wnioski. Te zasadne pytania (nie tylko z punktu widzenia badawczego i empirycznego) pojawiają się również w przywołanych komentarzach do analizy badawczej. Stanowi to jeden z bardziej interesujących wątków zaprezentowanych badań. Ciekawe dlaczego Doktorant uznał za zasadne przywołanie tylko jednego polityka (jako przykład polityków charyzmatycznych) – kazus Generała Charlesa de Gaulle? (str. 76/77). Takich wiodących przykładów wydaje się przejawiało się w najnowszych dziejach (nie tylko Europy) więcej. Warto również odwołać się, do ciekawego pod względem analitycznym, kazusu Bośni jako swoistego „państwa niechcianego”, w którym przywołane trzy narody nie chcą żyć i nikt ich nie pytał o zgodę przy kreowaniu tego organizmu państwowego w połowie lat 90-tych XX wieku (rozejm w Dayton).

Identycznie wygląda struktura kolejnego rozdziału (piątego) dedykowanego kwestiom perspektyw, zagrożeń i nadziei. Liczy on 15 stron. Analizuje on przekształcenia państw upadłych, odpowiedzialność za ochronę oraz nienaruszalność terytorialną. Przywołując przykłady Kosowa warto w tym miejscu pochylić się nad zagadnieniem, która zasada w świetle prawa międzynarodowego jest ważniejsza: prawo do samostanowienia czy zasada integralności państwa. Kazus rezolucji RB nr 1244 z 199 roku w odniesieniu do FRJ, a następnie Serbii oddaje w sposób przejrzysty i dobitny powyższy problem. Interesujące wydaje się również postawienie pytania – o konsekwencje przejmowania rozwiązań państw socjalistycznych przez organizmy Trzeciego Świata – kazus Jemenu po 1967 roku czy Etiopii po 1977 roku). Dodatkowo

podejmując analizę rozpadu państwa jemeńskiego warto poddać refleksji przesłanki rozdzielonej państwowości w latach 1967-1990 i ich współczesnych konsekwencji geopolitycznych społeczno-politycznych.

Praca poprzedzona jest wstępem rozciągającym się na 12 stronach. We wstępie znajdujemy wymagane elementy tej części pracy – mamy szczegółowo zarysowane wprowadzenie do obszaru problemowego jednocześnie z nie dość wnikliwym odwołaniem do dotychczasowej literatury przedmiotu (odnoszącej się do kwestii kryzysu wewnętrznego i zewnętrznego organizmów państwowych oraz jego następstwa jakim jest upadek państwa). Dodatkowo wskazano w sposób wyraźny motywy podjęcia tematu badawczego oraz problem badawczy i szczegółowy cel rozprawy. Za główny cel rozprawy uznano, że *opracowanie i przedstawienie teoretycznych spostrzeżeń wraz z praktycznymi i skutecznymi rekomendacjami dotyczącymi polityk, które mogłyby zaradzić powyższym brakom* (s. 12). Zaprezentowane (hipo)tezy pracy nie są zbyt rozbudowane, nie zawierają bowiem zmiennych i niezależnych. (Hipo)teza powyższa, poszerzona o aspekty szczegółowe; została pozytywnie zweryfikowana, zatem cel badawczy udało się z powodzeniem zrealizować. Uzupełnieniem powyższej tezy stały się wskazania licznych pytań badawczych, co przysłużyło się korzystnie dla dokonywanych analiz (s. 17). Tego elementu we wstępie nie zabrakło, ze znaczną korzyścią dla przeprowadzonego procesu analitycznego. Odpowiedzi na pytania stanowią bowiem istotny element procesu analitycznego i wyciągania ostatecznych wniosków, na co miejsce jest zazwyczaj w podsumowaniu rozprawy.

Jednocześnie nie dość szczegółowo jednocześnie zostały określone ramy czasowe pracy. Cezury czasowe należy uzasadniać dość rzetelnie i poprawnie – zarówno wstępną, jak i końcową (tego elementu w recenzowanym opracowaniu zabrakło). We wstępie dość szczegółową uwagę zwrócono natomiast na kwestie orientacji badawczej i zastosowanej metodologii. Doktorant uznał za stosowne sięgnięcie do metody analizy dyskursu, która uznaje za metodę przeglądu literatury przedmiotu. Korzysta jednocześnie z innych metod – np. z analizy jakościowej, analizy porównawczej oraz analizy normatywnej i analizy polityk. Wybór

omawianych metod został dość dokładnie uzasadniony i umiejscowiony w konkretnych rozdziałach rozprawy doktorskiej.

Należy zwrócić uwagę, iż praca posiada klasyczne zakończenia rozprawy, rozmieszczone na 7 stronach znormalizowanego arkusza, które w sposób dość konkretny odnosi się do procesu badawczego, po części ze względu na weryfikację stawianych pytań badawczych, pozwala zatem Doktorantowi na przedstawienie – w sposób szerszy - własnych sądów wywodząc je z prezentowanych uprzednio analiz i sądów. Zaprezentowano równocześnie weryfikację hipotezy badawczej ze wstępu. Taka konstrukcja zakończenia nie pozostawia uczucia „niedosytu” u Czytelnika i Recenzenta zarazem, co należy z kronikarskiego obowiązku odnotować w tym miejscu.

3. Uwagi metodologiczne

W pracy nie brakuje definicji kluczowych pojęć i kategorii politologicznych, wymienianych przez Doktoranta np. w tytule rozprawy czy celu badawczym (zarówno we wprowadzeniu do przedmiotu badań, ukazaniu celu analiz oraz skonstruowanej hipotezie). Należy wskazać również na szczegółowe i dość liczne odwołania do klasycznych opracowań dedykowanych przywołanej problematyce (rodem anglosaskiej, a tylko w nielicznym przypadku- klasycznych polskich). Zwracam uwagę jednakże na pominięcia niektórych klasycznych i „założycielskich” dla naszej dyscypliny badaczy kwestii systemów politycznych oraz procesów kryzysów państwa w XX wieku. (uwaga ta będzie rozwinięta w dalszej części opinii)

Doktorant na etapie awansu naukowego winien wykazać się odczytaniem i wiedzą o problematyce politologicznej, której poświęca swoją dysertację. W przywołanym przypadku mgr Jan Gajewski spełnia (z reguły) powyższe wymagania metodologiczne, z pewnymi drobnymi potknięciami. Często sięga do klasycznych opracowań z nauki o polityce, ponieważ zadaniem Doktoranta jest wykazanie się dogłębną znajomością analizowanego i zgłębianego tematu.

4. Zakwalifikowanie pracy do dyscypliny

Recenzowana praca może być umieszczona w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie nauk o polityce i administracji. Należy podkreślić, iż omawiany doktorat nie jest tylko utworem czysto deskryptywnym (co najczęściej się zdarza w naukach społecznych oraz humanistycznych), a do mocniejszych i dość rozwiniętych jego stron należą elementy teoretyczne, analityczne i syntetyczne. Szczególnie są one zauważalne w rozdziale czwartym, piątym oraz trzecim (jak rozumiem pełniącym rolę wprowadzenia do prowadzonych analiz). Powyższy fragment dysertacji doktorskiej oceniam najwyżej. Świadczy on bowiem o sporych pokładach erudycyjnych Doktoranta, wystawiając jej w przedmiotowym zakresie bardzo pozytywne świadectwo. Warto odnotować interesujące rezultaty analizy politologicznej – skutkujące opracowaniem modelu teoretycznego upadku państwa. Wnoszą one znaczną „wartość dodaną” do prezentowanych analiz.

5. Uwagi szczegółowe

Mam jednakże kilka uwag formalnych odnoszących się do prezentowanych wywodów. Po pierwsze: Doktorant myli dwa organizmy państwowe na Bałkanach - SFRJ (istniejąca od 1962 do 1992) oraz FRJ (istniejąca od 1992 do 2003) – odnośniki do str. 52 i 88. FRJ powstała w IV 1992 roku, zatem nie mogło ulec procesowi rozpadu w 1991 roku. Po drugie: struktura pojęciowa z zakresu nauk politycznych nie do końca jest należycie dopracowana – należy uwzględnić problemy z terminem „alternacja władzy”, „Pluralizm społeczno-polityczny” itp. jako elementy funkcjonującego organizmu państwowego. Doktorant na tym etapie powinien udowodnić znajomość kluczowych terminów i definicji politologicznych.

Po trzecie: Autor przywołując opinie takich badaczy jak Lenin, Weber czy Hobbes nie stosuje odwołań do cytowanej literatury przedmiotu (kolejno str. 9, 40, 41). Po czwarte: w analizie dwukrotnie błędnie zapisano sformułowanie *l'etats sans gouvernment*. (str. 46) Po piąte: brakuje odwołania do polskich publikacji analizujących systemy polityczne państw postkolonialnych (Afryka, Azja) oraz w wyniku rozpadu państw socjalistycznych (ZSRR, Jugosławia), co czasami sprawia

wrażenie „wyłamywania otwartych drzwi”, a więc pominięcia dorobku rodzimej nauki politologicznej i prawnokonstytucyjnej w przedmiotowej kwestii. Brakuje również odwołania do klasycznych już opracowań odnoszących się do kazusu Kosowa czy Bośni i Hercegowiny. Uzbierało się ich niemało, stanowiąc solidną biblioteczkę politologiczną. Samo odwołanie do aktów prawa międzynarodowego nie wyczerpuje znaczącej literatury przedmiotu ukazującej praktykę funkcjonowania państw.

6. Strona formalna

Jednocześnie należy zaakcentować, iż Autor dość zgrabnie i wiarygodnie wskazała na wątek kluczowy i poboczne rozważań. Szczególnie jest to widoczne w kolejnych rozdziałach dysertacji. Należy jednocześnie odnotować, iż praca powstała w języku angielskim. Język wywodów jest dość przejrzysty, a zarazem dynamiczny. Na podkreślenie zasługuje jednakże fakt, iż Doktorantowi udało się uniknąć żargonu publicystycznego, co stanowi istotną „wartość ujemną” w pracy naukowej, a szczególnie - awansowej. Przywoływane cele badawcze na ogół znajdują potwierdzenie w podnoszonych argumentach.

Strona formalna pracy nie budzi zastrzeżeń, Doktorant często stosuje przypisy takie, w których odwołuje się do przywoływanej literatury przedmiotu, jednocześnie nie brakuje natomiast takiego typu odsyłaczy, w których zamieszcza dodatkowe informacje, niepasujące do głównego wątku prezentowanej analizy – wątków polemicznych, wyjaśniania użytych terminów. Świadczą one o gruntownej wiedzy politologicznej mgra Jana Gajewskiego, wystawiając jej w tym zakresie bardziej pozytywne świadectwo badacza, a nie tylko analityka. Przypisów ogólnie jest 244. Należy również wskazać na ujednolicenie odsyłaczy dedykowanych periodykom i czasopismom. Praca jest zakończona szczegółową bibliografią, rozmieszczoną na ponad 30 stronach. Doktorant – co należy w tym miejscu szczególnie nadmienić - stosuje również liczne tabele (3), grafiki (6) co wpływa korzystnie na odbiór prezentowanych analiz i wątków.

7. Bibliografia

Bibliografia zgromadzona i wykorzystana w rozprawie jest dość bogata, a także reprezentatywna dla analizowanego zagadnienia. Doktorant zgromadził akty prawne, dokumenty proveniencji rządowej i międzynarodowej, materiały o charakterze źródłowym, monografie i opracowania naukowe, głównie anglosaskie oraz (nieliczne) rodzime z polskiej politologii lub nauk o stosunkach międzynarodowych. Obejmują one ponad 16 stron znormalizowanego druku. O staranności Doktoranta świadczy również pogrupowanie bibliografii na kilka części merytorycznych –wedle wskazanego powyżej klucza problemowego. Wskazać należy jednakże na pewną niekonsekwencję Autora – analizuje aspekt systemów politycznych państw, ale pomija klasyczne opracowania odnoszące się do wspomnianej problematyki badawczej, szczególnie rodzime (praca o państwowości Kosowa, liczne analizy odnoszące się do przypadku Bośni). Poza tym brakuje klasycznych opracowań odnoszących się do kształtowania systemu ustrojowego współczesnego państwa oraz jego relacji zewnętrznych – J. Kukułka, *Historia współczesnych stosunków międzynarodowych. 1945-2000* oraz P. Calvocoressi, *Polityka międzynarodowa po 1945 roku*. Wskazać również należy na istotne pominięcie kilku opracowań. Monografia A. Antoszewskiego, R. Herbuta, *Systemy polityczne świata*. Oraz klasyczne opracowanie J. Baszkiewicza, *Powszechna historia ustrojów państwowych*. W obu tych publikacjach znajdują się interesujące analizy odnoszące się do funkcjonowania systemów polityczno-ustrojowego państw świata, wraz z odniesieniami do regionalnych układów geopolitycznych (afrykańskich, azjatyckich).

8. Konkluzja

Powyższe uwagi krytyczne nie umniejszają jednakże wagi prezentowanej monografii naukowej. Jej Autor – w zdecydowanej większości –sprostał podjętemu przedsięwzięciu, zaprezentowana analiza jest w pełni dojrzała i kompleksowa, rozwiązuje (w zaprezentowanej postaci) oryginalny problem badawczy. Elementy analizy i syntezy przeważają nad zwykłym opisem, co jest wymogiem stawianym

przed pracami awansowymi. Mocną stroną rozprawy są jej elementy teoretyczne i analityczne, znacznie rozbudowane w sposób poprawny. Zgodnie z ustawą z dnia 20 lipca 2018 roku– Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. 2018, poz. 1668) zdecydowanie opowiadam się zatem za dopuszczeniem mgra Jana Gajewskiego do dalszego etapu „procedury doktorskiej” i wystąpieniem do Rady Naukowej Dyscypliny o nadanie stopnia doktora nauk społecznych w zakresie nauki o polityce i administracji, na podstawie przygotowanej rozprawy, w przypadku pozytywnie przeprowadzonej obrony.

Warszawa, dn. 28 maja 2025 roku

